

СЕКЦІЯ 6. МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Освітня еміграція: причини, тенденції, наслідки

Ірина Колесник

кандидат економічних наук, доцент,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», Київ, Україна,

ORCID: 0000-0002-2474-3699

Зростання масштабів освітньої міграції є прямим наслідком глобалізаційних процесів та результатом лібералізації міграційної політики більшості держав світу щодо іноземних студентів, які розглядаються ними як цінний ресурс поповнення власного людського капіталу, до того ж адаптованого до умов приймаючої країни [1].

Початок 90-х років ХХ століття відзначається для України не лише здобуттям незалежності, а й значним погіршенням демографічної ситуації, зокрема стрімким падінням рівня народжуваності. Починаючи з 1990 року і впродовж наступних десяти років, щорічний темп зниження рівня народжуваності коливався в межах від 4 до 5,5 відсотків. Свої найнижчі значення показника рівень народжуваності демонстрував з 1999 по 2003 рік, з мінімальним абсолютним значенням у 2001 році. Саме в той рік народилося 376 тисяч дітей [2].

Разом з тим, в цей же період громадяни України демонстрували суттєве зростання попиту на отримання вищої освіти. Бажання молодих людей стати студентами реалізовували як старі державні, так і новостворені приватні вищі навчальні заклади. Починаючи з 1993 року кількість вищих навчальних закладів та чисельність їх студентів невпинно зростала. Найбільшою кількістю вищих навчальних закладів всіх рівнів акредитації (технікуми, коледжі, інститути, академії, університети) була у 2003-2004 навчальному році – їх нараховувалось 1009. Також відбувалися зміни і в структурі вищих навчальних закладів. З 1990-2000 навчального року кількість технікумів та коледжів і контингент їх студентів поступово скорочується, натомість зростає кількість і студентський контингент закладів вищої освіти, які забезпечують підготовку за освітніми ступенями «бакалавр» і «магістр»-інститутів, академій, університетів. В Україні починаючи 2006-2007 і впродовж наступних п'яти навчальних років кількість таких навчальних закладів майже в 2,5 рази перевищувала аналогічний показник 1990-1991 навчального року. Проте, починаючи з 2011-2012 і впродовж наступних навчальних років динаміка кількості закладів вищої освіти, які забезпечують підготовку за освітніми ступенями «бакалавр» і «магістр» набуває негативного характеру. Найбільш активно цей процес відбувався у 2014-2015 навчальному році, у якому кількість таких вищих навчальних закладів скорочується майже на 15% до відповідного показника попереднього навчального року, після чого ситуація відносно стабілізується [2].

Співставлення десятирічної динаміки кількості учнів які одержали атестат

про повну загальну середню освіту та кількості студентів навчальних закладів, які навчаються за бакалаврськими та магістерськими освітніми програмами дозволяє констатувати, що при відносно сталому щорічному зменшенні випускників шкіл зменшення кількості студентів відбувається непропорційно високими темпами. Все менше учнів по завершенню шкільного навчання продовжують його у вищих навчальних закладах України.

Виходячи з цього, можна діагностувати наявність як мінімум двох проблем національної системи освіти, які виникають після закінчення учнями середніх шкіл: одна частина випускників не спроможна продовжити навчання у вищих навчальних закладах через наявність певних соціальних і фінансових проблем, інша-орієнтована на здобуття освіти за кордоном.

У 2017-2018 навчальному році приблизно 83 тис. осіб з українським громадянством навчалися у закордонних університетах, що становило близько 8% від загальної кількості студентів закладів вищої освіти. Загалом протягом останніх дев'яти років кількість зросла більш ніж утричі-з 24104 до 83000 осіб. 90% усіх українців, які навчаються за кордоном здобувають освіту у закладах вищої освіти Польщі, Росії, Німеччини, Канади, Чехії, Італії, США, Іспанії, Австрії, Франції, Словаччини [3].

Можна припустити, що однією із причин активізації процесу освітньої еміграції є прагнення українців отримати більш престижну освіту, ніж можуть надати навчальні заклади країни походження. Разом з тим, за результатами дослідження проведеного аналітичним центром CEDOS найбільший приріст українських студентів за кордоном забезпечили Польща, Росія, Чехія, Словаччина, Австрія, Італія, Іспанія, Канада та Болгарія, навчальні заклади яких (за винятком Канади, Італії та Іспанії) не займають провідних позицій (або взагалі не представлені) у THE World University Rankings. Таким чином, ми вважаємо, що аргумент престижності освіти не відіграє вирішального значення при прийнятті українськими громадянами позитивного рішення щодо освітньої еміграції.

Основними причинами вибору випускниками українських шкіл закордонних навчальних закладів для подальшого продовження навчання є:

- бажання по завершенню навчання залишитися на постійне місце проживання у приймаючій країні;
- недоліки та слабкі місця національної освітньої системи України, що породжують кризу довіри о всіх освітянських інституцій. До них, зокрема, можна віднести: переважання надання теоретичної підготовки (заради справедливості слід зазначити, доволі ґрунтовної) над формуванням практичних навичок; менш гнучкі, порівняно із закордонними закладами вищої освіти, навчальні плани з точки зору формування бажаних компетенцій майбутніх фахівців; відсутність цілісної системи освіти протягом життя, що дуже ускладнює процеси підвищення кваліфікації, перепідготовки, неформальної освіти тощо;
- активна рекламна діяльність закордонних навчальних закладів на

освітніх виставках в Україні, політика їх відповідального ставлення до своїх випускників в напрямку формування мережі професійних контактів та працевлаштування по завершенню навчання, система заохочень для найбільш успішних та талановитих студентів;

- співвідношення «ціна-якість знань». Досить часто, навчаючись за кордоном, українські громадяни сплачують за навчання ціну не більшу ніж у вітчизняних закладах вищої освіти, натомість отримують більш сучасні знання.

Вважаємо, що при аналізі потенційних наслідків освітньої еміграції для національної економіки України, слід обов'язково враховувати наскільки важливими є українські студенти для основних країн-реципієнтів. Адже саме цей чинник значною мірою визначатиме ступінь ліберальності міграційної політики країн стосовно подальшого працевлаштування випускників-іноземців, що в свою чергу впливатиме на їх настрої та наміри щодо повернення в країну походження.

Для кожної окремої країни-призначення значення українських студентів є різним. Зокрема, кількість громадян України, які здобувають освіту в університетах Німеччини не перевищує 3%. Водночас частка українських студентів в Польщі впродовж 2016-2017 навчального року становила 55% від загального контингенту іноземних студентів. Враховуючи те, що більшість з них самостійно сплачує за навчання і проживання, це може розглядатися як важливі інвестиції для Польщі, які компенсують демографічний спад та виїзд польської молоді до закладів вищої освіти в інших країнах ЄС. Дещо подібною є ситуація і в Словаччині, в якій кількість студентів українського походження за попередніми даними 2018-2019 навчального року досягла третини від кількості іноземних студентів. Різниця полягає лише в тому, що переважна більшість з них навчаються коштом словацького бюджету (тобто приносять додаткове бюджетне фінансування словацьким університетам), натомість за проживання сплачують самостійно. Стрімке нарощення контингенту студентів з України спостерігається і в болгарських університетах, особливо на бакалаврських програмах де випускники з атестатами українських шкіл складають майже 20% від усіх, хто здобув середню освіту за межами Болгарії. Росія не отримує якогось відчутного ефекту від витрат (споживання в країні) українського студентства, однак останнє має вагомий політичний роль для Російської Федерації. У 2014-2015 навчальному році (періоді активної фази політичного конфлікту між двома країнами) квоти для зарахування українських студентів у заклади вищої освіти Російської Федерації були збільшені в десять разів і становили 3 тисячі місць [3]. Виходячи з зазначеного, можна прогнозувати, що заклади вищої освіти Центральної та Східної Європи будуть і в подальшому проводити активну рекрутингову політику відносно українського студентства, для того щоб зберегти або навіть наростити обсяги контингенту.

Як і будь-який процес, освітня міграція має свої позитивні та негативні наслідки для економіки країни-донора. Основні позитивні результати освітньої еміграції полягають в отриманні «актуальних» знань, здобутті професійного

досвіду та розширенні навичок, налагодженні інформаційно-комунікаційних каналів подальшої співпраці, додатковій мотивації для вивчення іноземних мов. Водночас, позитивні наслідки освітньої еміграції реалізуються за умови повернення освітніх мігрантів до країни походження після завершення програми навчання. В іншому випадку освітня еміграція трансформується у «brain drain» з усіма негативними наслідками притаманними цьому виду міграції. Гальмування негативних тенденцій потребує, перш за все, функціонування ефективної державної політики у сфері науки й освіти, наявності компетентного та висококваліфікованого трудового потенціалу, розвитку інновацій у соціально-економічній сфері.

Слід зазначити, що основним мотиваційним чинником інтелектуальної еміграції є, передусім, незадоволеність умовами життя в Україні в цілому, незацікавленість влади привабленні людей з високим рівнем освіти, що, в кінцевому підсумку, не сприятиме розвитку держави. Водночас, отримання вищої освіти за кордоном повинно розглядається, передусім, як потенційна можливість по завершенню навчання отримати більш якісні умови життя, реалізувати власний професійний потенціал за в Україні.

Ключові слова: освітня еміграція; вища освіта; Україна.

Список використаних джерел

1. Kolesnyk I. A., Cherkasov A. V. *Intellectual migration: challenges for the innovative competitiveness of the national economy. Materials of the International scientific and practical conference “Social work and the problems of migration processes in the globalized world International scientific and practical conference. (2018). National Chernivtsi University, Chernivtsi. (pp. 109–113).*
2. State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. CEDOS Analytical Center. URL: <https://www.cedos.org.ua/>.